

25. Новицький А., Позняков С. Сутність та зміст поняття «електронна торгівля» // Правова інформатика. — 2007. — № 1 (13). — С. 5—11.

26. Чучковська А. В. Правове регулювання господарських договорів, що вчиняються через мережі електрозв'язку: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. — К., 2004. — 20 с.

27. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market («Directive on electronic commerce») //

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0031:EN:HTML>

28. Directive 98/34/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0034:EN:HTML>

29. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. за № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.

30. Закон Республики Беларусь «Об электронном документе» от 10 января 2000 г. № 357-3 // <http://pravo.by/webnpa/text.asp?RN=H10000357>.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2008.

О. К. Намясенко,
асистент кафедри правового регулювання економіки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

У статті визначаються основні загальні характеристики поняття форми реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України та змісту, дається класифікація форм реалізації правового статусу судді Конституційного Суду, аналізуються правові форми реалізації правового статусу судді Конституційного Суду та їх види.

Ключові слова: Форма реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України, зміст правового статусу судді Конституційного Суду України, акт Конституційного Суду України, рішення, висновок, ухвала Конституційного Суду України, види актів Конституційного Суду України.

Правовий статус судді Конституційного Суду України, як будь-яке явище, має свою форму та зміст. Дослідження форм ре-

алізації правового статусу судді Конституційного Суду України дозволяє глибше розкрити зміст, сутність даного поняття, адже категорії «форма» та «зміст» є діалектично взаємопов'язаними та протилежними боками будь-якого предмета чи явища; пізнання їх дозволяє розглянути предмет — правовий статус судді Конституційного Суду України — з погляду двох взаємопов'язаних протилежностей.

Зважаючи на відсутність на даний час детального дослідження правового статусу судді Конституційного Суду України, а також беручи до уваги те, що в науці, як правило, досліджуються форми реалізації певної діяльності, чи то державно-управлінської, чи то контрольної або процесуальної, але залишаються поза увагою форми реалізації правового статусу певної посадової особи, доцільним є методологічне визначення поняття «форма», встановлення особливостей реалізації правового статусу судді Конституційного Суду та розкриття видів форм реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України.

Докладніше в даній статті зосередимося на характеристиці правових форм реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України.

Категорії «форма» та «зміст» є взаємопов'язаними категоріями та належать до всезагальних філософських понять, тобто є широкими за обсягом, фундаментальними визначеннями, що відображають найбільш загальні, суттєві боки, властивості, відношення явищ дійсності та пізнання [1]. Зміст прийнято визначати як сукупність боків, зв'язків, відносин, процесів, властивих даному предмету; форму — як вираження змісту, спосіб його існування та внутрішньої організації [2].

Зазначимо, що поняття форми є складною категорією, значення якої не зводиться до її розуміння лише як того чи іншого зовнішнього варіанта вираження змісту. Форма та зміст перебувають у постійному діалектичному взаємозв'язку, нерозривній єдності; мають відносний характер; зміст домінує над формою; форма має активний характер. Усе зазначене свідчить про те, що взаємозв'язок форми та змісту відбувається не лише як існування та вираження змісту в певній формі, а й шляхом перетворювального впливу форми на зміст.

У загальному вигляді формою правового статусу судді Конституційного Суду України є спосіб вираження його змісту, тобто всіх тих властивостей, що характеризують суддю як посадову особу, носія судової влади, якого наділено повноваженнями здійснювати правосуддя та виконувати свої обов'язки на професійній

основі в Конституційному Суді. Зміст правового статусу судді КС України складають його права та обов'язки.

Однаке це певною мірою загальна характеристика. На нашу думку, окрім самих складових правового статусу, зміст правового статусу судді Конституційного Суду включає також певні функції та властивості, що характеризують судову владу та Конституційний Суд України як особливий орган у механізмі державної влади; відносини та зв'язки між Конституційним Судом України та іншими гілками влади; цілі та завдання, що покладені на Конституційний Суд, як єдиний орган конституційної юрисдикції та суддів Конституційного Суду, який представляє даний орган.

Однією з особливостей реалізації правового статусу судді КСУ є існування особливого порядку його правового регулювання, як-от: 1) чітке та виключне закріплення повноважень судді Конституційного Суду України в Основному Законі України, 2) прийняття спеціального закону, який регулює діяльність КСУ та правовий статус його членів, 3) можливість застосування норм загального закону про статус суддів у межах, що не суперечить спеціальному закону, 4) надання можливості суддям КСУ у визначених межах самостійно встановлювати процедурні правила з питань, що віднесені до їх компетенції.

Отже, суддя КСУ застосовує у своїй діяльності в основному такі форми реалізації, які зафіксовано у нормативних актах, оптимально відповідають виконанню поставлених завдань та здійснюються в межах його повноважень.

На відміну від інших видів суспільних відносин, як, наприклад, здійснення державного контролю, для якого характерний «широкий діапазон вільного вибору суб'єктом державного контролю саме тієї форми, яка найбільше підходить до даної ситуації» [3], форми реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України перебувають у межах чітко встановленої процедури.

У літературі кілька підходів до класифікації категорії «форма», проте види форм реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України не визначено. За даних обставин можливим є розгляд даного питання за аналогією, з обов'язковим урахуванням властивостей правового статусу судді КС України.

Форми реалізації правового статусу судді КСУ органічно пов'язані з правовими формами діяльності взагалі: правовстановлювальною, правовиконавчою та правоохоронною. Тож, можна виокремити 4 види форм реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України:

1 — видання нормативних юрисдикційних актів Конституційного Суду України;

2 — видання індивідуальних (ненормативних) актів Конституційного Суду України;

3 — проведення організаційних заходів;

4 — здійснення матеріально-технічних операцій.

Наведена класифікація є схематичним моделюванням реальності, що не виключає певної умовності, оскільки існують й інші види класифікації [4].

Б. М. Лазарєв пропонує класифікувати форми реалізації таким чином:

1) структурні форми;

2) процедурні форми;

3) форми як зовнішні прояви певної діяльності [5].

Всі ці види форм покликані забезпечувати досягнення мети, що стоїть перед певним суб'єктом, виконання завдань, покладених на нього, та здійснення певних функцій.

Основною правовою формою реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України є прийняття передбачених Конституцією України, Законом «Про Конституційний Суд України» та Регламентом КС України актів Конституційного Суду. Змістом даної діяльності є права та обов'язки суддів Конституційного Суду, закріплені у відповідних повноваженнях.

Дослідження питання актів Конституційного Суду України є складним і включає чимало аспектів. Йому присвячено праці таких науковців: В. Скоморохи, М. Тесленко, П. Ткачука, В. Тихого, Г. Мурашина, Ю. Шемшученка, В. Пшеничного, М. Салікова та ін. На дисертаційному рівні юридичну природу актів КС України досліджувала Г. Христова.

Фактично, на даний час у літературі немає чіткого та повного визначення поняття акта Конституційного Суду. Крім того, існує і певна невідповідність у застосуванні назв.

У Законі України «Про Конституційний Суд України» зазначено, що КС України за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим приймає рішення (стаття 61 Закону). У статті 62 закону визначено, що КСУ дає висновки у справах з питань: 1) офіційного тлумачення Конституції України та законів України; 2) про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів

або тих міжнародних угод, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; 3) щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту [6].

Отже, законодавець чітко визначив два види актів Конституційного Суду України, що приймаються за результатами розгляду справ.

У Регламенті Конституційного Суду України (параграф 54) визначено види актів, що приймаються на пленарних засіданнях. Зокрема:

1) актами, які приймаються під час розгляду справ на пленарних засіданнях КСУ є рішення та висновки;

2) актами, які виносяться — процесуальні ухвали та протокольні ухвали.

Фактично це єдина законодавча спроба певним чином класифікувати акти Конституційного Суду України. В інших випадках лише називаються види актів КС, що приймаються або виносяться з тих чи інших питань.

Г. О. Христова пропонує таку класифікацію актів Конституційного Суду України: 1) акти конституційного контролю; 2) акти щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України; 3) процедурні (процесуальні) акти; 4) внутрішньоорганізаційні акти КСУ.

Відповідно, акти щодо офіційного тлумачення та акти конституційного контролю становлять переважну більшість актів Конституційного Суду України. До внутрішньоорганізаційних актів Конституційного Суду України належать акти, що регламентують організацію його внутрішньої роботи, а крім того, індивідуальні юридичні акти — про утворення Колегії Конституційного Суду України, про припинення повноважень судді Конституційного Суду України, про призначення на посаду Голови Конституційного Суду України, його заступників, про службові відраження тощо. Ці акти мають усі риси ненормативних юридичних актів, персоніфікований характер та вичерпуються виконанням, хоча деякі з них і приймаються у формі рішення Конституційного Суду України. Г. О. Христова також зазначає, що процесуальні ухвали виносяться з питань, що впливають на подальший хід справи, протокольні — з усіх інших питань [7].

На нашу думку, запропонований Г. О. Христовою розподіл процесуальних і протокольних ухвал Конституційного Суду не є

абсолютно правильним. Винесення, наприклад, протокольної ухвали про відкладення розгляду справи можна віднести до тих ухвал, що впливають на подальший хід справи. Тож, основна підстава розподілу протокольних і процесуальних ухвал Конституційного Суду України полягає більше в складності процедури їх винесення суддями Конституційного Суду України.

Зауважимо, що класифікація актів КС України, визначена законом і Регламентом Конституційного Суду України, породжує велику кількість запитань. Передусім все зазначимо, що, відповідно до статей 48, 49 закону, процесуальні ухвали про відкриття провадження у справі чи про відмову у такому відкритті приймаються відповідними Колегіями суддів Конституційного Суду України у справах за конституційним поданням або у справах за конституційним зверненням. Форма діяльності Колегій суддів Конституційного Суду України відбувається у вигляді засідань (Параграф 20 Регламенту КС). Якщо Колегія суддів приймає процесуальну ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі, це питання розглядається суддями Конституційного Суду на його засіданні. За результатами такого розгляду приймається процесуальна ухвала про відкриття провадження у справі з подальшим розглядом даної справи на пленарному засіданні або процесуальна ухвала про відмову у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України, яка є остаточною.

Отже, прийняття процесуальної ухвали про відкриття провадження у справі чи про відмову у відкритті провадження у справі в будь-якому разі неможливе на пленарному засіданні, де суддями КС розглядаються справи та приймаються рішення, даються висновки у справах.

У Законі «Про Конституційний Суд України» є ще одне положення про можливість прийняття акта у вигляді ухвали, а саме ухвали про притягнення до відповідальності за порушення порядку проведення пленарного засідання Конституційного Суду України (стаття 53), при цьому не встановлюється, чи є ця ухвала процесуальною або ж протоальною.

У Законі «Про Конституційний Суд України» та в Регламенті КС зазначається, що коли до дня розгляду справи отримано письмову заяву суб'єкта конституційного подання, конституційного звернення про відкликання конституційного подання, конституційного звернення, виноситься відповідна процесуальна ухвала. При цьому в законі передбачено, що така ухвала приймається на засіданні Конституційного Суду України (стаття 44). Регламентом визначено, що вона виноситься на засіданні Колегії

суддів (параграф 21). Відповідно, письмова заява суб'єкта, який має право на конституційне подання чи конституційне звернення, має бути направлена до Конституційного Суду України (стаття 44 Закону України) або до Колегії суддів (параграф 21 Регламенту).

Інші види ухвал, що приймаються суддями КС, закріплюються Регламентом.

Регламентом Конституційного Суду України передбачено такі випадки прийняття процесуальних ухвал:

1) процесуальна ухвала про невідкладність конституційного провадження, відкритого за конституційним поданням, або про залишення клопотання без задоволення (пункт 3 параграфа 24). Дане питання розглядається на засіданні Конституційного Суду України;

2) процесуальною ухвалою судді Конституційного Суду України визначають форму слухання (усну чи письмову) у розгляді справ на пленарному засіданні Конституційного Суду України (пункт 2 параграфа 30).

Що стосується протокольних ухвал, то законом випадки винесення суддями Конституційного Суду даного виду ухвал не передбачаються. Регламентом КСУ визначено такі випадки винесення протокольних ухвал:

1) протокольна ухвала про відкладення розгляду справи через обставини, визначені статтями 54, 55, 72 закону (параграф 35);

2) протокольна ухвала про порядок дослідження матеріалів справи (параграф 42). Передбачені Регламентом протокольні ухвали виносяться на пленарні засідання Конституційного Суду України.

Окрему групу становлять ухвали КС, вид яких не визначено. Це:

1) ухвала про призначення експертизи — виноситься Колегією суддів та Конституційним Судом України (параграф 15). Основним проблемним питанням є відсутність визначення, на якому саме засіданні КС має виноситися дана ухвала. За відсутності чіткого визначення можливе винесення ухвали Колегією суддів до початку розгляду справи на засіданні Колегії суддів Конституційного Суду, а в разі необхідності проведення експертизи під час розгляду справи — на пленарному засіданні Конституційного Суду України;

2) ухвала про роз'єднання одного чи об'єднаних в одне конституційне провадження конституційних подань, конституційних звернень в окремі конституційні провадження (параграф 23). Виноситься на пленарному засіданні Конституційного Суду;

3) ухвала про притягнення порушника до відповідальності (Параграф 36). Дана ухвала закріплюється також у статті 53 Закону України. Виноситься вона на пленарному засіданні КС за пропозицією головуючого на пленарному засіданні Конституційного Суду України. Підставами винесення є виявлення неповаги до суддів Конституційного Суду чи перешкоджання веденню пленарного засідання. У такому разі до порушника вживаються заходи, передбачені законом, але визначення та закріплення таких заходів відсутнє. Регламент має лише положення, що закріплюють можливість позбавлення слова за використання виступів для проголошення політичних заяв. У Законі України передбачено можливість видалення порушника із залу засідання;

3) ухвала про самовідвід судді Конституційного Суду України. Суддя Конституційного Суду України заявляє про самовідвід до початку розгляду справи, відповідно, судді КС виносять ухвалу про самовідвід або на засіданні Колегії суддів, або на засіданні Конституційного Суду України (параграфи 14, 37). На нашу думку, основним недоліком законодавства в питанні проголошення самовідводу суддею Конституційного Суду є відсутність гарантій реалізації даного його обов'язку. Вирішення є реальним у разі затвердження можливості Конституційним Судом України або Колегією суддів самостійно приймати рішення про відвід судді КС.

Наступну окрему групу актів Конституційного Суду України становлять рішення, що приймаються Конституційним Судом на його засіданнях з внутрішніх питань діяльності (пункт 2 параграфа 7). До таких питань належать:

- 1) затвердження Регламенту, змін та доповнень до нього;
- 2) утворення постійних комісій;
- 3) затвердження розпорядку роботи Конституційного Суду України, Колегій суддів.
- 4) затвердження проекту кошторису;
- 5) затвердження структури та штатного розпису Конституційного суду;
- 6) кадрові призначення та звільнення — керівника секретаріату, дострокове звільнення Голови та заступників Голови КСУ, звільнення з посади суддів КСУ та ін.

Окрему групу становлять питання заміни судді-доповідача, перенесення розгляду справи на інше пленарне засідання, передачі матеріалів справи до іншої Колегії суддів, які розглядаються на засіданні Конституційного Суду, про що виноситься рішення (параграф 14).

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про неможливість встановлення єдиного загального критерію для визначення, з яких питань судді Конституційного Суду України виносять процесуальні ухвали, протокольні ухвали, ухвали чи рішення (з внутрішньоорганізаційних питань).

На нашу думку, акти, що приймаються, надаються або виносяться суддями Конституційного Суду України, слід поділити на такі групи:

1) акти, що приймаються чи надаються по суті розглянутої справи на пленарному засіданні Конституційного Суду. До них належать рішення та висновки Конституційного Суду України;

2) акти, що приймаються на засіданні Конституційного Суду з питань організації внутрішньої роботи КС, не пов'язаної з прийняттям рішень, наданням висновків із справ. З цих питань приймаються рішення Конституційного Суду України;

3) акти Конституційного Суду України, що приймаються з питань, пов'язаних з підготовкою та розглядом справи, незалежно від того, розглядаються ці питання суддями КС України на засіданні, пленарному засіданні Конституційного Суду чи засіданні Колегії суддів. Сюди ж слід включити питання невідкладності відкриття конституційного провадження, про перенесення розгляду справи на інше пленарне засідання. З цих питань мають прийматися ухвали. Судді Конституційного Суду повинні отримати можливість самостійно вирішувати питання про форму таких ухвал — процесуальну чи протокольну. Зазначені зміни сприятимуть прискоренню проведення конституційного провадження. Необхідно також встановити чіткий порядок прийняття даних ухвал, який на даний час не визначено.

Окремо виділимо процесуальні ухвали з питань відкриття провадження у справі та про відмову у такому відкритті.

Отже, актом Конституційного Суду України як органу державної влади, який здійснює конституційну юрисдикцію, є юридично оформлені офіційні висновки Суду з матеріальних, процесуальних або організаційних питань, що розглядаються Судом у процесі його діяльності, з використанням особливих процедур, визначених законом, які виражені в певній формі.

Враховуючи запропоновану класифікацію, необхідно привести у відповідність статтю 56 закону, де зазначено, що у Конституційному Суді України провадження ведеться, рішення, ухвали приймаються, висновки даються та оприлюднюються державною мовою. Не є необхідним оприлюднювати всі рішення та ухвали

КСУ, що приймаються з внутрішніх організаційних та процедурних питань діяльності даного органу.

Необхідним є також узгодження використовуваної термінології, як-от: рішення мають прийматися (закон) чи ухвалюватися (ст. 150 Конституції України), ухвали мають виноситися (параграф 21 Регламенту) чи прийматися (ст. 56 закону), у справах про офіційне тлумачення Конституції та законів України мають прийматися рішення (ст. 150 Конституції України) чи висновки (ст. 62 закону).

Тож, незважаючи на те, що КСУ самостійно затверджує Регламент, а отже, й визначає правила своєї діяльності, його норми мають бути логічно узгоджені між собою та чітко визначені. Крім того, норми Регламенту мають бути узгоджені з Законом України «Про Конституційний Суд України» та Конституцією України. Існування невизначеностей і колізій ускладнює конституційний процес, призводить до можливості маніпулювання та недотримання норм законодавства, перешкоджає суб'єктам права на конституційне подання та звернення, особливо фізичним особам, використовувати можливість захисту прав і свобод.

Література

1. *Кириллов В. И.* Категории диалектики и их роль в познании // Роль научных категорий в правоведении. Сборник статей. Отв. ред. проф. Е. Ф. Борисов. — М., 1973. — С. 29.
2. *Философская энциклопедия*: Т. 5. — М., 1970. — с. 383.
3. *Андрійко О. Ф.* Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К.: Наукова думка, 2004.
4. *Адміністративне право України. Підручник для юридичних вузів і фак.* / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. — Х.: Право, 2001. — 528 с.
5. *Формы государственного управления* / Редкол.: Б. М. Лазарев (отв. ред.) и др. — М., 1983. — С. 7.
6. Закон України «Про Конституційний Суд України» // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
7. *Христова Г. О.* Юридична природа актів Конституційного Суду України: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. — Х., 2004. — С. 103.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2008.